

kronik | I 1887, to år før sit mentale sammenbrud, forsøgte Friedrich Nietzsche at sammenfatte sine tanker i en slags ”Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed”, skriver Nietzsche-forsker i anledning af ny bog om den tyske filosof

Nietzsches sidste ord

KRISTELIGT
DAGBLADS
KRONIK
30. APRIL 2018

AF PETER K.
WESTERGAARD

Cand.theol., ph.d. og
lektor ved Institut for
Tværkulturelle og
Regionale Studier

DEN TYSKE FILOSOF Friedrich Nietzsches liv og tænkning rummer overraskelser, brudflader og paradokser side om side med et rutinepræget, dog omrejsende liv og en grundlæggende orientering i tænkningen.

Det er velkendt, at Nietzsches liv og tænkning har givet anledning til et væld af rygter, spekulationer og myter. Den franske filosof Georges Bataille så allerede i 1937 nødvendigheden af en ”reparation af Nietzsche” efter årtiers fejltolkninger og politisk misbrug. Flere opklaringer har fulgt efter heriblandt senest i 2006 med den amerikanske filosof Julian Youngs påvisning af, at Nietzsche bør betragtes som ”en religiøs reformist” frem for en fjende af religion. Men der er fortsat myter og fejltolkninger i omløb.

Således bærer beretningerne om Nietzsches liv og tænkning fra 1887 stadig præg af forenklinger og misforståelser. Det er en afgørende periode i Nietzsche liv og tænkning. Han står da ved et vadested. ”Jeg er,” anfører han i et brev, ”næsten uden at ville det, men som følge af en ubønhørlig nødvendighed, netop midt i at afregne mit forhold til mennesker og ting og at lægge hele mit '[forfatterskab] til dato' ad acta (henlægge, red.). Næsten alt, hvad jeg nu må gøre, er at trække en streg derunder.”

Det fortælles ofte om Nietzsche anno 1887, at han er tøvende, vankelmodig og uinspireret, og at han da kun færdiggør i hast det moral- og religionsfilosofiske værk ”Om moralens genealogi”. Men disse angivelser lader sig ikke fastholde efter en læsning af Nietzsches breve, notesbøger og værker. Snarere fremstår

 Følger
vi på nært
hold

Nietzsches liv og arbejde dette år, bliver det klart, at afrundingen og opgørelsen, som Nietzsche betragter som vejen hen i mod en ny åbning i forfatterskabet, viser sig at være dets lukning.

Nietzsche dette år som beslutsom, målrettet, forhåbningsfuld og ”på sit højdepunkt”.

I DETTE ÅR SØGER Nietzsche at afrunde sit forfatterskab med henblik på en påbegyndelse af det dog aldrig tilendebragte hovedværk ”Viljen til magt”. Forsøg på en omvurdering af alle værdier. Nietzsches planlagte magnum opus. Det moralfilosofiske værk ”Om moralens genealogi” er blot en del af en klynge af indbyrdes forbundne værker. I deres helhed fremstår de som Nietzsches ”Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed”. Klyngen af værker fra denne periode omfatter en serie af nye forord til genudgivelserne af hans tidligere bøger samt en sammenfattende fremstilling af sit filosofiske standpunkt i bogen ”Vi frygtløse”. En tekst, der indføres som den femte bog i genudgivelsen af ”Den muntre videnskab”.

Denne periodes værker udgør en opsummerende og uddybende præsentation af mere end 10 års tænkning. Her sammenholder Nietzsche sine filosofiske grundantagelser og kritikker, hans moral-psykologiske analyser og religionsfilosofiske indsigter, og anviser vejen for en overskridelse af samtidens krise, den overleverede moralsk-religiøse ordens sammenbrud. For Nietzsche er det opgørelsens time. En dør skal lukkes, en ny skal åbnes.

Men følger vi på nært hold Nietzsches liv og arbejde dette år, bliver det klart, at afrundingen og opgørelsen, som Nietzsche betragter som vejen hen i mod en ny åbning i forfatterskabet, viser sig

at være dets lukning. Den bebudede åbning udebliver. Med færdiggørelsen af ”Om moralens genealogi” og de nævnte værker har Nietzsche nemlig allerede indfriet forfatterskabets sidste forhåbning. Opgørelsen bliver ikke anledningen til en ny åbning, men udgør forfatterskabets afslutning. Med selve afregningen står han ”på sit højdepunkt”. ”Om moralens genealogi” er i den henseende forfatterskabets slutsten. Den åbning, der varsles med opgørelsen, er allerede indfriet med opgørelsens lukning. Nietzsches varslede og foreståede hovedværk ”Viljen til magt. Forsøg på en omvurdering af alle værdier” er allerede indvundet og tilendebragt med klyngen af arbejder fra 1887: de nye forord, ”Vi frygtløse”, Lenzerheide-notatet og ”Om moralens genealogi”. De trækker en streg under og lægger hele forfatterskabet ad acta. De udgør forfatterskabets afslutning. Det efterfølgende års manuskripter og udgivelser frem til Nietzsches tragiske sammenbrud i 1889 er blot variationer over velkendte temaer.

I 1887 REJSER NIETZSCHE som vanlig fra sted til sted med Nice i Frankrig, Sils Maria i Schweiz og Venedig i Italien som holdpunkter. Der arbejdes beslutsomt, målrettet og forhåbningsfuldt, trods helbredets drillerier. I Nice færdiggøres opgørelsens første dele, nemlig forordenes selvbiografisk anlagte udviklingshistorie om Nietzsches liv og tæknings tema. Forordene udgør på sin vis en eksistensfilosofisk beskrivelse af en fri ånds dannelse: det kritiske, nøgternt tænken-

de og skabende menneske. Vejen til ”den modne åndsfrighed” går om flere ”stadier” fra ”en stor løsgørelse” og flere tilbagefald og ”mellemtilstande”. Mennesket må først komme bort fra eller bringes ude af sig selv, før det kan blive sig selv og være ”de nære tings gode nabø”. Det er også i Nice, at kompendiet ”Vi frygtløse” med Nietzsches væsentligste filosofiske antagelser færdiggøres og heri gentages hans velkendte diagnose af samtidens nihilistiske tilstand og de opgaver, denne tilstand rejser for den frie ånd. ”Den største nyere begivenhed – at ’Gud er død’ – begynder allerede at kaste sine første skygger over Europa.” ”Vi europæere står over for en uhyre ru-inverden.” Men horisonten er dermed atter fri.

”Vi frygtløse” står ”mellem dagen i dag og i morgen og spændt fast i modsigelsen mellem dagen i dag og i morgen, vi førstefødte og tidligfødte af det kommende århundrede”. Under hans ophold i byen rammes Nice af et jordskælv. ”Vi lever så sandelig i den mest interessante forventning om at gå til grunde. – Takket være et velment jordskælv, som ikke kun har fået alle hunde til at hyle vidt og bredt. Hvilken morskab, når de gamle huse rasler som kafemøller over hovedet på en! når blækhuset bliver selvstændigt!”, skriver han i et brev. Et par måneder senere udreder Nietzsche i det såkaldte Lenzerheide-notat idéen om moralens selvopløsning i sin beskrivelse af den europæiske nihilismes historie. Her redegøres der for årsagerne til nihilismens opkomst. En redegørelse, der peger frem mod den efter-

følgende undersøgelse af moralens genealogi, som Nietzsche da udarbejder kort efter i Sils Maria.

HER UDVIDES AFRUNDINGEN af forfatterskabet med en skildring af moralens ”oprindelsehistorie”, der tager form af en eksempelfortælling om, hvorledes nye værdier kommer til ved en omvurdering af allerede gældende værdier og forholdsmåder. Denne beskrivelse ledsages af nye og skelsættende religionspsykologiske analyser af forudsætningerne for og indholdet i de moralske fænomener ”skyld”, ”dårlig samvittighed” og den religiøse ”synd”. Sideløbende tilkendegivelser Nietzsche en længsel efter en religionsform, der ”kan retfærdiggøre mennesket”.

Med denne klynge af værker anno 1887 afrundes og lukkes forfatterskabet. Med værkerne fra 1887 indfrier Nietzsche, dog først uafvidende sine forventninger til det da planlagte, men altså aldrig tilendebragte ”Viljen til magt”. Med opgørelsen i erindring skriver Nietzsche til vennen og teologen Overbeck i Basel: ”Efter at jeg nu har givet min samlede hidtidige litteratur en art sidste olie og med ømhed taget afsked med den, så forekommer det mig, som om det i det hele taget nu er slut med al offentliggørelse af bøger fra min hånd (Gud være lovet, vil mine venner udbyde)!”

Peter K. Westergaards bog om Nietzsche, ”Hvis man altid går til grunden. En afslutning”, udkommer i dag på Aalborg Universitetsforlag.